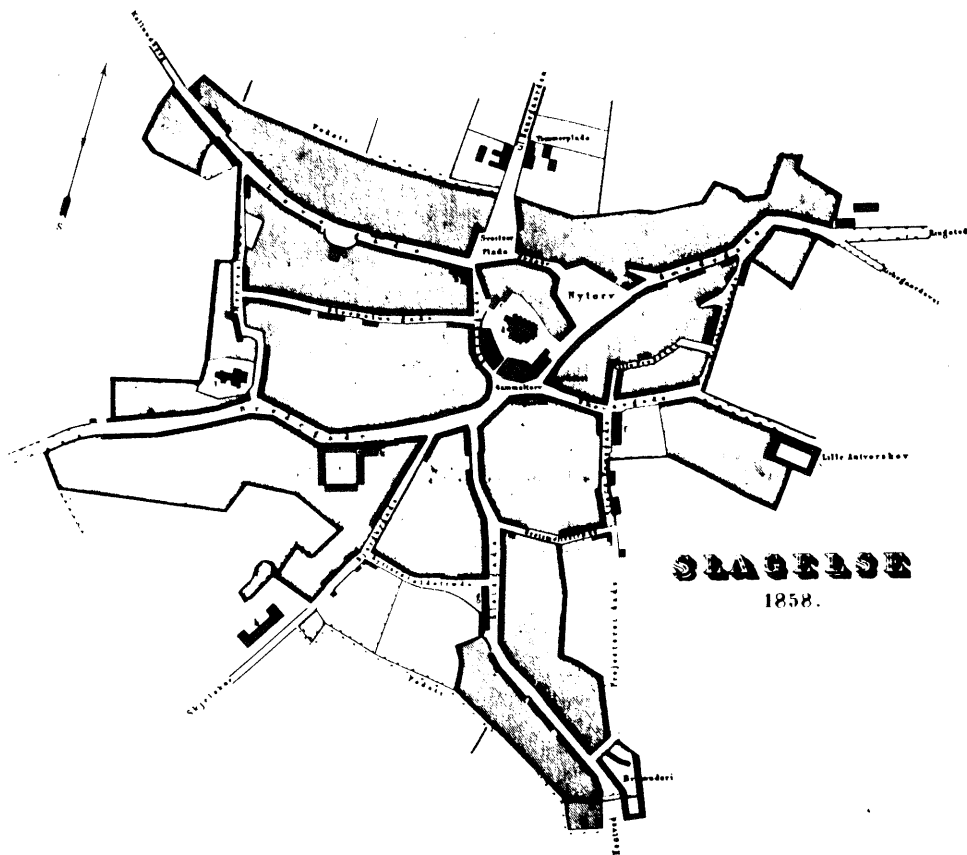

SLAGLØSIA

Amatørarkæologisk forening

ÅRSSKRIFT 1990

1. Bestyrelsen 1991/1992.

Formand: Torben Hansen, Bakkevej 6, 4200 Slagelse.
Tlf.: 53-532817

Næstformand: Michael Tønning, Nordvej 5, 4200 Slagelse.
Tlf.: 53-530777

Sekretær: Kaj Hansen, Postboks 544, 4200 Slagelse.
Tlf.: 53-610433 (dag).

Kasserer: Brit V. Sørensen, Valbyvej 8, 4200 Slagelse.
Tlf.: 53-531515

Bestyrelsesmedlem: Jørgen Hansen, Vester Løvevej 22, 4270 Høng.
Tlf.: 53-553107

Repr. for Sorø Amtsmuseum, Arkæologisk Afdeling:

Henning Nielsen, Frølundevej 25, 4220 Korsør.
Tlf.: 53-581010

SÅDAN BEGYNDTE DET

I sommeren 1988 blev jeg indbudt til et møde i Kulturkredsen, hvor jeg skulle fortælle om de mange fund, jeg havde observeret og registreret gennem det sidste par år. Vi havde endnu ikke fået et arkæologisk ansvarligt museum i vores område og var derfor underlagt Kalundborg. Kalundborg sendte så bolden videre til Nationalmuseets 2. afd. Inden der så kom fagfolk til stede, var fortidslevnene enten ødelagt eller kørt på lossepladsen.

De 20 min. jeg fik til at fortælle om mine oplevelser i gravemaskinernes spor, må have gjort et indtryk på Kulturkredsen, der nedsatte et arbejdsudvalg, og ud af dette opstod en egentlig arbejdsgruppe, der skulle aflutte sit arbejde med en stiftende generalforsamling for en arkæologisk forening.

Arbejdsgruppen kom til at bestå af: Eigil Rasmussen, Turistforeningen, Jørgen Vostrup fra Håndværkermuseet, Otto Sandberg, Kulturkredsen, der også var arbejdsgruppens dynamo og inspirator. Og Torben Hansen arkæologiinteresseret. Denne gruppe fik afholdt en del møder og undersøgte forskellige muligheder for en evt. forenings virkemåde og kompetance.

På et møde indkaldt af Kulturkredsen i Turistforeningens lokaler den 26. januar 1989, hvor der var indbudt folk fra Kulturkredsen, Nationalmuseet, Kalundborg Museum og fra Slagelse kommunes Kulturudvalg, blev den endelige beslutning taget. Det var især Kulturudvalgets formand Svend Åge Christiansen, der gjorde det klart, at han mente, det var en hastesag at få stablet en sådan forening på benene. Det blev umiddelbart efter mødet besluttet at indkalde til en stiftende generalforsamling.

Stiftende generalforsamling blev fastsat til 8. marts 1989, kl. 19.00 i bibliotekets lille sal. Interessen var god, der mødte 28 op og 25 gav tilsagn om medlemskab. Der blev stablet en bestyrelse på benene, og "Slaglosia" var en realitet.

Torben Hansen

FORMANDSBERETNING

For få år siden havde jeg ikke troet, at vi i Slagelse nogensinde ville få en interessegruppe inden for arkæologi.

Det er derfor med en ekstra stor glæde, at jeg nu vil gøre status over Slaglosia 2 første år i dette skrift, som samtidig er foreningens første egentlige publikation.

Jeg vil forsøge at opsamle de begivenheder, vores forening har været involveret i gennem vores spæde start.

Den første opgave, vi skulle klare på egen hånd, var at få noget ud af en dyngede potteskår mellem Smedegade og Gørtlergade i haven bag malermester Friis' ejendom.

Kun få måneder gammel måtte Slaglosias medlemmer kaste sig ud i det. Selv om gravefolkene dårligt nok kendte hinanden fik vi en uforglemmelig lørdag-søndag ud af det og 46 stk. papkasser fyldt med 5.217 potteskår fra det pottemagerværksted, der i 1880 til 1886 har henkastet affald og fejlbrændinger i 4 gruber, som lå der, hvor vi undresøgte. De nederste fundamentsrester fra en tidligere keramikovn stødte vi også på. At der også meget tidligere har været mennesker på færde her, røbede en del middelalderkeramik i jorden og en del flinteafslag fra fremstillinger af stenredskaber fra stenalderen.

Slaglosias medlemmer har også været involveret i markvandring omkring de mange spændende lokaliteter ved Boeslunde og vil også være det i nogen tid fremover.

På den nye motorvej fra skovse til ringsted var foreningen også stærkt involveret. Da vi i februar måned startede med de første markvandring i silende regn var det svært at forestille sig, hvad der lå gemt under overfladen. Det lykkedes dog i hele motorvejssporets længde at opsamle så mange oldsager eller dele deraf, at vi kunne give et billede af, hvor der var mulighed for, at der var gevinst.

Medlemmer fra Slaglosia, der var tålmodige og nysgerrige nok til at gå fagarkæologerne til hånde i hele udgravningsfasen fik mulighed for at lære en hel del.

Der har i det hele taget været så mange steder, hvor der har været brug for fagkundskaben inden for arkæologien. Da aktivitetsniveauet er så højt, og de mest udfarende i foreningen stort set er ude i marken, så tit fritiden tillader det, har det været svært for bestyrelsen at få en egentlig uddannelse i gang.

Der er i skrivende stund dog planlagt et grave- og tegneinstruktionskursus i april-maj måned. Efter dette kursus skulle deltagerne så være i stand til at se, om de enkelte jordlag i et hul, efterladt af en gravemaskine, er noget, der skal ses nærmere på.

Slaglosias medlemstal på omkring 50 er lidt over det, der er gennemsnittet i andre foreningers opland. Jeg mener dog selv, at vi med et arkæologisk museum i byen vil have det dobbelte.

Med den udvikling, der er i byens periferi, vil der fortsat være brug for at foreningens medlemmer holder øje med gravemaskinernes

arbejde, og at vi får rapporteret, når noget dukker op. Det er af største vigtighed, at vi får alle brikker samlet i dette store puslespil, der hedder Slagelse.

trods Slaglosias korte eksistens, er vi nu ved at få så meget styr på det administrative og økonomiske, at vi har fundet et leje, der passer til vores nuværende niveau. Jeg vil i den forbindelse på bestyrelsens vegne takke Slagelse kommunes Kulturudvalg for et bidrag på 1.500 kr., der har gjort det muligt at udgive dette skrift.

Jeg vil også bringe en tak til Otto Sandberg, der i undersøgelsesfasen og opstartsfasen af en arbejdsgruppe, der skulle undersøge muligheden for, at Slagelse by fik en amatørarkæologisk forening. At Otto forlader bestyrelsesarbejdet ved denne generalforsamling vil give et hul i de kulturelle inspirationer, som altid har været hans stærke side. En tak skal også lyde til Eigil Rasmussen og Jørgen Vostrup for deres deltagelse i den arbejdsgruppe, der dannede grundlag for Slaglosias stiftelse. En yderligere tak skal lyde til Turistkontoret, der i starten var foreningens sekretariat og til Kulturkredsen, som jo var den, der tog de allerførste spæde skridt til starten af Slaglosia.

Den største tak skal dog lyde til alle dem, der nu er medlemmer og på denne måde er med til at støtte det arkæologiske arbejde.

Formanden for Slaglosia

Torben Hansen

Saglosia på Motorvejen .

Medlemmer fra Slagelse Amatørarkæologiske Forening fik en enestående lejlighed til at studere arkæologer på nært hold , da Sorø Amts Arkæologiske Afdeling , under ledelse af museumsinspektør Henning Nielsen og med magister Lars Buus Eriksen som udgravningsleder , foretog udgravninger på motorvejsstrækningen fra Skovse til Ottestrup fra d. 5. februar til d. 4. maj 1990 .

Slaglosia deltog i de indledende markrekognosceringer på den af landmålere med pæle markerede motorvej , og afsøgningerne resulterede i fund af bl. a. flintafslag , skive - og flækkeskrabere samt et øksefragment .

Den største fundtæthed blev registreret på de højtliggende bakke drag øst for Ottestrup Skole , hvilket indicerede , at der her var gode chancer for at finde spor af fortidig bebyggelse , hvad de senere udgravninger faktisk bekræftede .

Efter at Lars B. Eriksen havde indtegnet fundstederne på kortet , lod han ud fra sin kunnen og erfaring i at aflæse landskaber gravkøen lave søgegrøfter på formodede fundpladser udpeget af ham selv . Det viste sig , at hans sikre blik for landskabs aflæsning gav fuldræffere .

Under nøje arkæologovervågning blev det øverste muldlag præcist og forsigtigt fjernet for at nå ned til undergrundens overflade uden at beskadige denne . Det er i dette lag , at søgningen bliver interessant , fordi anlægsspor som f.eks. stolpehullers kulturlag i kraft af form og farve er skarpt aftegnet i undergrundens overflade , hvis det vel at mærke ikke er blevet forstyrret eller ødelagt af nutidig menneskelig aktivitet – i form af dybdepløjning og byggeri . Kulturlag er bevis på menneskelig aktivitet .

Efter at have gravet adskillige søgegrøfter kom det vel selv for en dygtig arkæolog vanskelige valg om , hvor det egentlige udgravningsfelt skulle lægges . Recepten på et pletskud lød måske på en kombination af faglig viden , stor erfaring samt en god portion held .

Valget blev truffet , og gravkøen foretog som ovenfor beskrevet den totale udgravning af felterne , hvoraf den største blev på 4000 m².

I et par af felterne blev der fundet ildsteder eller bålpladser og spredte , men tilfældigt placerede stolpehuller , som ikke tydeligt viste husenes grundrids , hvorimod 4 sæt tagbærende stolpehuller i et andet felt klart stammede fra et hus af jernaldertypen . Disse 3 jernalderbopladser har måske været beboet i 20 - 30 år , hvorefter jernalderfolket er flyttet til et andet sted , fordi jorden er blevet udpint .

Feltet med vikingegravene blev 4.000 m² stort , som en hel fodboldbane . Det afskrællede muldlag lå som randvolde omkring gravpladsen . Fra toppen af disse jorddynger havde man i en 3 - 4 meters højde et imponerende vue ud over de 55 gravsteder .

Lars B. Eriksen havde fået sin gravestab udvidet med unge arkæologistuderende ved Københavns Universitet , fordi tidsfaktoren meldte sin ankomst . Ville de 55 grave kunne blive undersøgt forsvarligt inden den 4. maj ? Det var datoen for tidsfristens udløb - dagen , hvor motorvejsvæsenets maskineri tromlede frem for måske for evigt at slette ethvert spor efter vikingerne . Dagsbefalingen hed derfor : Aktivitet - effektivitet - koncentration - mindst 1 grav pr. mand pr. dag . Man ville ikke forstyrres af nysgerrige i kapløbet med tiden .

Vi fra Slaglosia var blevet sat til at udgrave en brønd i et særdeles stort kulturlag i et felt foran , så vi ikke gik i vejen , men vi havde svært ved at styre vores nysgerrighed , for dette var spændende , fascinerende - til tider makabert . Det kan da godt være , at vi sneg os en enkelt gang for meget hen til vikingerne for at se med over skulderen på arkæologerne ? De må have os tilgivet .

Gravene blev professionelt og minutiøst undersøgt . De døde er i 900-tallet blevet begravet i rektangulære plankekister eller i udhulede stammekister . Kisterne blev fundet få cm. under undergrundens overflade , en enkelt stod i 55 cms dybde . Gravinventaret var jævnt : Kniv - spænde - nøgle - saks - hvæssesten - tenvægt og perle . I 2 af kisterne var skeletterne bevaret . Landsbysamfundet kan have bestået af omkring 30 individer , en hypotese , som først vil kunne bekræftes , når eller hvis husene engang fremover eventuelt måtte blive fundet ?

Som ovenfor nævnt fik vi i Slaglosia tilladelse til at grave i et omfangsrigt kulturlag , der lå i en naturlig sækning i landskabet , lige foran gravpladsen . Det skulle senere vise sig at blive et interessant felt , vi var blevet tildelt , fordi Torben Hansen gravede sig ned til en vidjeflettet brønd fra romersk jernalder . Der blev oven i købet fundet en brønd til , placeret få meter ved siden af den første . De 2 brønde stod i forbindelse med en vandførende kilde , hvilket vi kunne konstatere , fordi vandet piblede frem , mens vi gravede i bunden af brøndene .

Feltet indeholdt bl.a. : Trækul - brændte sten - dyrekogler - keramik med og uden ornamentering - 1 broncefibel og 1 jernfibel . Fibler er spænder . Det var en god opgave , medlemmerne fra Slaglosia var blevet tildelt . Ærgerligt at tiden var for knap , for det felt gemmer meget , som vi ikke nåede at finde . Og nu ligger det nok for altid under den ny motorvej .

H. Hussmann.

ARKÆOLOGI OG FJERNVARME I SLAGELSE

Af Henning Nielsen.

I disse år lægges der fjernvarmeledninger i jorden mange steder i det centrale Slagelse. Det giver Slagelses beboere og forretningsdrivende god og billig varme, og det er godt. Arbejdet med fjernvarmeledningerne har imidlertid den bivirkning, at tusindvis af kubikmeter af Slagelses undergrund graves op og køres bort som fyldjord ved andre anlægsprojekter. Dermed forsvinder samtidig en mængde oplysninger om byens ældste historie, som gemmer sig i jordlagene i form af aflejringsforhold, rester af anlæg og oldsager.

Sorø Amts Museum har det arkæologiske ansvar for Slagelse kommune, og prøver via sin arkæologiske afdeling at redde så mange oplysninger som muligt til gavn for fremtidig historieskrivning. Takket været et forbilligt samarbejde med kommunens tekniske forvaltning og i særdeleshed med el- og varmeværket er det i stor udstrækning lykkedes for museet at holde trit med gravearbejderne.

Museet prøver via en systematisk gennemgang af lokalplaner og andre anlægsplaner at holde øje med aktiviteterne i den indre by. På den måde er det lykkedes allerede i de indledende faser af arbejdet at udpege de områder, som må anses for at være særlig givtige, før rendegraveren sætter sin klo i jorden. Når arbejdet går i gang, står der en hidkaldt arkæolog parat til at følge opgravningen, så længe, der må forventes at komme noget af interesse. Der holdes øje med, hvad maskinen graver op, f.eks. om der kommer sten eller træstykker. En af de lodrette sider i grøften renses af, og lagene opmåles som dokumentation af aflejringsforholdene og til brug for eventuelle fremtidige undersøgelser i nærheden. Oldsager der sidder tilbage i lagene i disse profiler er særlig værdifulde, navnlig lerkarskår, fordi de kan være med til at bestemme aflejringerens alder.

En ulempe ved grøfterne er det, at de ofte kun er godt en meter dybe, og det er som regel ikke nok til at komme ned i de ældste lag. Som regel er der dog tid til at grave små sondagehuller med skovl - nogle gange en meter dybere - for derved at få et overblik over de ældre aflejringer.

Ganske vist er det kun begrænsede arealer af byen, vi på den måde får indblik i, men efterhånden som flere og flere oplysninger fra sådanne huller og grøfter stykkes samme, opnår vi et stadig mere pålideligt billede af byens udvikling gennem de forgangne århundreder.

I 1989-90 har museet foretaget 6 undersøgelser i forbindelse med fjernvarmearbejdet. Medlemmer af Slageløse har i de fleste tilfælde ydet aktiv hjælp ved udgravningerne og derved bidraget til at samle brikker til puslespillet om byens historie.

Naturligvis skal man ikke forvente de samme resultater af denne form for "rendegraverarkæologi", som hvis det havde været en egentlig arkæologisk udgravning. Blandt andet udgør det fundamentale, der er indsamlet og registreret, langt under én promille af den mængde, der er gravet op.

Metodens værdi ligger i, at der skal skabes overblik over et større område i løbet af kort tid, samt i, at arkæologen har mulighed for at stoppe rendegraveren, hvis noget virkeligt vigtigt skulle dukke op.

Fjernvarmerørene lægges ned under byens gader. Da gadenettet går tilbage til middelalderen, skal vi normalt ikke forvente at støde på husfundamenter eller gulvlag fra bygninger, undtagen under fortovene, idet gadernes bredde er forøget i tidens løb. Den historie, man kan aflæse af de skiftende lag i siderne af fjernvarmegrøfterne, bliver derved en "gadens kulturhistorie", hvorimod de oplysninger, som vi kan udlede om bygningerne langs gaderne, og det liv, der rørte sig i dem, kun bliver andenhånds.

I nogle tilfælde, som f.eks. i Fruegade og i Klingeberg, har der været "tillægsgevinster" i form af hhv. Frue Kirkegård og trækonstruktioner.

Da vi ingen forhåndsviden har bliver udgravningsresultaterne værdifulde, ligemeget hvorfra de stammer.

Undersøgelserne har givet mange vidnesbyrd om skiftende tiders renovation, eller snarere mangel på samme. De lag, som mange steder har hævet terrænet med et par meter, er affald, skarn, der er kastet ud fra gadens huse og gårde. Staldgødning ser ud til at være en væsentlig bestanddel.

Færdsel og stadig ophobning har presset disse lag sammen til en fast mørkebrun masse, som mest af alt minder om mosernes tørvelag. Blandt fagets folk går denne jordmasse da også under betegnelsen "kulturgytje". Ligesom mosetørven er kulturgytjen stort set lufttæt. Det bevirker, at bevaringsforholdene for organisk materiale, som ellers hurtigt ville rådne, er ekstremt gode.

Plantedele, græs, halm, frø, kviste, træstykker, o.s.v. er så friske, som havde de ligget der i et år og ikke i syv hundrede år. Men kun så længe, der er fugtigt, efter få timers udtørring er der ikke meget tilbage.

Af egentlige oldsager findes hyppigt kasserede genstande af træ, træaffald (f.eks. huggespåner), men også husdyrsknogler fra måltiderne eller fra slagting, benaffald fra bensløjde. Læder og skind, især sko og affaldslæder fra skomageri.

Lagene indeholder også genstande af jern, navnlig søm og hestesko. Jernet har dog ikke haft godt af det fugtige miljø.

Mærkeligt nok er der hidtil kun fundet få lerkarskår i lagene. En undtagelse er fundet fra Klingeberg, som jeg skal vende tilbage til.

I det følgende skal der gives en gennemgang af de vigtigste fjernvarmeundersøgelser i 1989-90.

Kirkestien i Anlægget, første gang museet var kaldt ud til besigtigelse af en fjernvarmeudgravning var i slutningen af marts 1990.

Ved kirkestien var der blevet gravet en 100 m lang og 1,50 -1,80 m dyb grøft. Mest iøjnefaldende var munkesten, tagtegl og stumper af kakler fra 1500-årene, som var fyldt i en fugtig lavning tæt øst for den gamle tekniske skole. Mindre fremtrædende, men nok så interessant var imidlertid kulturlag og trækulholdige pletter ca. 1,70 m under den moderne overflade. Disse anlægspor havde oldtidsagtig karakter, men indeholdt intet daterbart. Længere østpå i grøften kunne man se et tyndt, sandet muldrag, som sikkert er en gammel overflade, og i dette lag fandtes der enkelte oldtidskår, af en karakter, som snarest daterer dem til jernalder eller vikingetid.

Selv om kirkestien ligger uden for Slagelses gamle købstadsgrænse, er bopladsens ringe afstand til byen alligevel påfaldende.

KLINGEBERG

Bortset fra fundene ved Kirkestien, er de ældste fund fra Slagelse gjort i Klingeberg, nær hjørnet af Bredegade. Navnet Klingeberg er gammelt, men selve gaden er lavet ved gennembrud i bebyggelsen i forrige århundrede. Det betød, at fjernvarmegrøften ikke skar gennem gadefyld, men gennem gamle bygrunde. Undersøgelsen blev foretaget i slutningen af august 1990. I Bredegade stødte grøften på syldsten og fodtømmer til en bindingsværkbygning et par meter udenfor den nuværende bygning. Under fundamentet lå tørveagtige affaldslag med et par blyglaserede skår af middelalderkarakter. Længere mod øst i tracéet viste stikprøver, at kulturlaget var usædvanligt kraftigt - mere end 2 meter under gadeniveau - uden at undergrunden var nået. Det lovede godt for undersøgelsen i Klingeberg, hvor der var bedre tid til at prøve at nå bunden.

Forventningerne blev da heller ikke skuffede. Ganske vist var den øverste meter af kulturlaget gravet bort og erstattet af mursten og murbrokker sikkert ved gadens anlæggelse.

Men derudover fandtes kraftige affaldslag i 1,5 meters tykkelse i form af brunsort kulturgytje med mængder af organisk materiale. I dette lag kunne der udskilles flere faser. Et tyndt lag øverst indeholdt tegl og stammer formentlig fra tiden efter 1250. Derunder fulgte en serie kraftige lag med en tykkelse på 25-45 cm. De øverste af disse indeholdt karakteristisk "østersøkeramik", d.v.s. gråbrændte lerkar med furer og zigzaglinier på skulderen. Disse skår må være kommet i jorden mellem 1050 og 1200.

Derunder fulgte en serie kraftige lag med en tykkelse på 25-40 cm. De øverste af disse indeholdt karakteristiske skår af "østersøkeramik", lige sagt. Disse skår må være kommet i jorden mellem 1050 og 1200. Af større interesse er imidlertid de nederste lag, hvor skårene klart var af en dårligere brænding end østersøkeramikken og ud fra formen kunne bestemmes til at være fra vikingetiden: o.1000 eller tidligere.

Hvornår Slagelse opstod som by, ved ingen. Den må have været en af landets hovedbyer allerede i første halvdel af 1000-tallet, siden Knud d. Store lod slå mønt her i 1024. Der er ikke sikkerhed for, at den lille sonderingsgravning nåede undergrunden, eftersom der ikke blev gravet ned i den overflade af blåler, som man stødte på under affaldslagene. På lerets overflade lå trækul og vikingetidsskår, og ned i leret var der rammet to 5 cm tykke træpæle, hvis stumper stak op fra lerfladen.

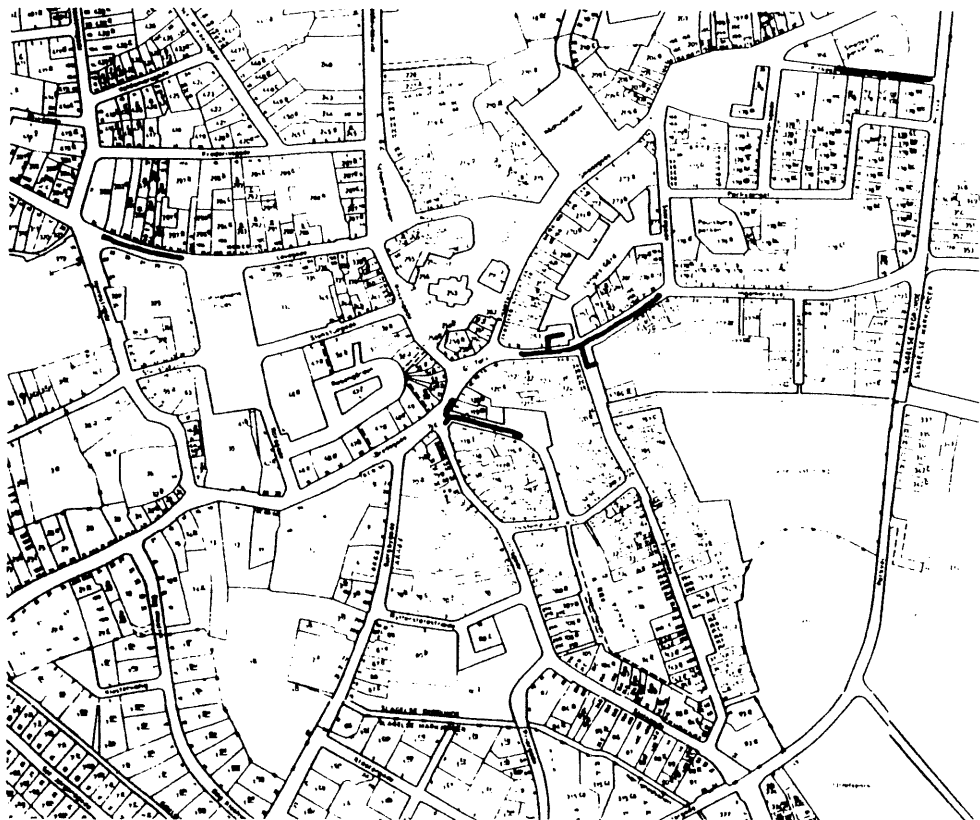
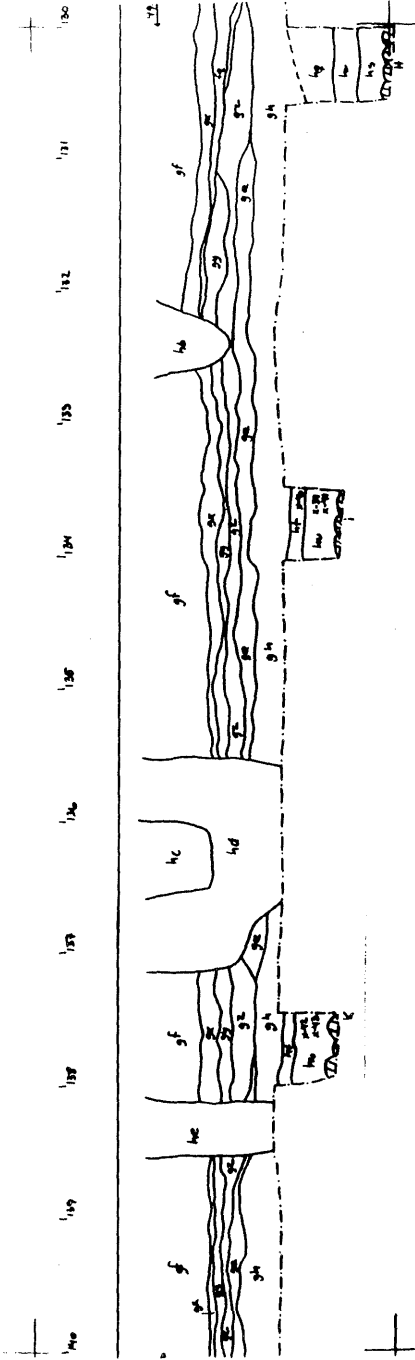

Fig. 1.
Kort over det centrale
Slagelse. Fjernvarme-
undersøgelserne er an-
givet med sort.

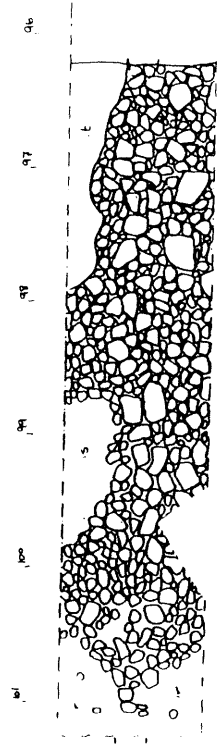
AMK 255/89 Skovsøgade
Profilopmåling af greft I 1:25
sydprofil.

5/89 Skovsøgade Fladeopmåling af brosten/anlæg C greft I 1:25

N ↑

Tegning 19

Det siger sig selv, at kvarteret omkring Klingeberg vil blive prioriteret højt ved den fremtidige udforskning af Slagelses undergrund.

I de lag fra tidlig middelalder, som blev undersøgt i Klingeberg, sad der en række pæle med en diameter på ca. 10 cm, støttet af små kampesten. Der er snarest tale om en rest af et stolpehegn. På den gamle jordoverflade lå der strøet brædder og træstykker, antagelig for at man kunne færdes på den bløde grund uden at synke for dybt i. Blandt fundene fra denne periode kan nævnes et væveredskab, en langtandskam af ben, med et hul til ophængning.

Ca. 50 meter længere nede af Klingeberg blev der gravet endnu en sonde for at finde undergrunden. Der blev her gravet 3,5 m ned under gadeniveau, men undergrunden blev ikke fundet, og den meter tykke kulturgytje indeholdt udelukkende skår fra 12-1300-tallet. Det virkede snarest, som om området her var gammel sø eller mose, et forhold, som vi skal vende tilbage til nedenfor.

LØVEGADE OG SKOVSGADE

I 1989 blev der foretaget to større fjernvarmenedlægninger i hhv. Løvegade og Skovsgade. Arbejdet i Løvegade fandt sted i slutningen af maj måned.

Mellem H.P. Hansens Plads og Herrestræde blev der gravet en 88 meter lang grøft i omkring 25 meters dybde.

Løvegade er Slagelses udfaldsvej mod nordvest til den gamle herredsby Løve. Kort tid forinden havde Nationalmuseet på en ryddet byggegrund langs gadens nordside undersøgt dele af en kælder fra et middelalderhus, som havde været i brug fra slutningen af 1200 tallet til 1500. Vi var derfor spændte på, om fjernvarmegrøften ville ramme kældrens mur mod gaden. Det skete ikke. Husets tilstedeværelse gav sig kun til kende som en svag sækning i de affaldslag, som lå foran det ude i gaden. Denne sækning skyldes formentlig færdsel til og fra huset, og den ville næppe være blevet forstået, hvis vi ikke havde kendt kældrens eksistens. Senere udgravninger i 1990 50 meter længere nede ad gaden på matr.nr. 32 har vist, at denne grund ikke har været bebygget i middelalderen. Kælderen på matr.nr. 24 må således høre til et af de yderste huse langs Løvegade i middelalderen.

Det nuværende gadeniveau falder kraftigt mod nordvest, således 3 meter på den undersøgte strækning. De fyldlag, der var synlige i grøftens sider, havde stort set samme fald som det nuværende gadeniveau. Lagene var skiftende sand- og affaldslag. I profiletts øvre del var sandlagene tykke, nedefter var affaldslagene tykke. Et sted på strækningen var der lagt grene og småsten ud over et af affaldslagene på tværs af gaden, åbenbart for at gøre en befærdet passage mere stabil.

Lagene af lyst sand trak lange gennemgående striber mellem de brunsorte gødnings- og affaldslag. Udgraveren Ulla Johansen, bemærker i sin rapport, at de tykke sandlag må være påført hurtigt, da de ikke er blevet blandet med gødningslagene.

Sandlagene må derfor ses som et udtryk for en byrådsbeslutning om, at borgerne på en fastsat dato skulle stille med hest og vogn for at køre sand til udbedring af de besværlige, uhumske gader og stræder. Den påførte mængde sand må hver gang have udgjort flere hundrede vognlæs.

Gaderne har så været farbare en tid, indtil skarnet igen begyndte at hobe sig op. De første alvorlige påbud om renovation kom i 1500-tallet fra kongemagten. At påbudet havde en vis virkning kan aflæses i lagene i fjernvarmegrøftens sider: Fra 1500-tallet bliver affaldslagene stadig tyndere, mens sandlagenes tykkelse tiltager.

Flere steder blev der gravet mindre huller ned til en dybde af 1,90 m under moderne gadeniveau, uden at der dog blev fundet fast undergrund nogetsteds.

I det 60 cm tykke affaldslag ved grøftens bund, d.v.s. i 0,70-1,25 cm dybde, var der gode bevaringsmuligheder for organisk materiale. Især fandtes der kompakte lag af læderaffald fra skofabrikation, tillige med kasserede såler, overlædere, m.m. Et af udgravningens bedre fund var et overlæder fra en "moderigtig" sko fra 1200-årene med opslidsninger og små, flagrende drueklaser, der var stanset ud i læderremene. En sko næsten magen til er tidligere fundet ved Århus Søndervold. Også husdyrknogler fandtes i rigelig mængde. Da det meste blev gravet op med rendegraver, er der kun indsamlet få prøver af dette materiale. I et af grøftens nederste lag (lag au) lå der en hestesko af såkaldt keltisk type, som gik af brug ca. 1300. De affaldslag, som ikke blev berørt af fjernvarmegrøften, må derfor overvejende være fra 1200-tallet og tidligere.

Udgravningen i Skovsøgade foregik i august 1989. På grund af den stærke trafik, bl.a. af bybuser, kunne gravningen af fjernvarmegrøften kun foregå efter at den sidste bus var kørt kl. 23.30 og inden den første kørte igen kl. 6.00 om morgenen. For de deltagende arkæologer var det en usædvanlig og til tider hårdt presset arbejdssituation: Forrest kørte rendegraveren som gravede grøften ned til den korrekte dybde, bagefter gik en arbejder, som pudsede grøftens bund og sider af. I hælene på ham fulgte så arkæologen, som dels skulle holde øje med, hvad der blev gravet op, dels skulle rense den ene grøfteside af, så den anden arkæolog kunne opmåle profil og lave lagbeskrivelser. Dette arbejde foregik ved kunstigt lys og skulle være afsluttet, før endnu et arbejds-hold kom og spunsede grøften ind, hvilket skulle være afsluttet inden trafikken startede om morgenen. Da grøften var gravet hen til Østre skole, blev det muligt at arbejde om dagen, hvilket lettede arbejdet en del.

Fra Gl. Torv i vest og næsten til Skolegade i øst blev der på denne måde opmålt 130 meter profil på langs ad Skovsøgade.

Aflejringsforholdene her svarede stort set til dem i Løvegade, blot var lagene ikke så tykke, og bunden af aflejringerne blev fundet i flere tilfælde. Der var mange nyere forstyrrelser i form af rørlægninger og kabelgrøfter på kryds og tværs af gaden.

Aflejringerne aftog i tykkelse op mod Gl. Torv, hvilket viser, at terrænet op mod torvet og Sct. Mikkels kirke har været stejlere, end det fremtræder idag. Undergrunden fandtes her kun 75 cm under gadeniveau i form af fast sand.

I den østlige del af grøften, hvor lagene var mindst forstyrrede, var lagfølgende øverst tykke sandlag med tynde striber af affaldslag, nederst kraftige affaldslag med tynde sandstriber.

Den ældste aflejring var et 25 cm tykt lag kulturgytje med mængder af træ, ben og skind, som jo desværre for størstedelen blev kørt bort. I bunden af laget fandt vi enkelte skår af blyglaserede kander, som daterer laget indenfor perioden 1250-1350. Det kom som en overraskelse, da det viste sig, at dette affaldslag lå på en brolagt gade, ca. 1,30 m under det nuværende gadeniveau.

Stenbroen, som snarere bør kaldes en stenpikning, blev afrenset over et 15 m langt område, men kunne yderligere følges ved sondegar over en 50 m lang strækning. Stenene lå så fast stampede eller sammenkørte, at det kun et enkelt sted lykkedes at gennembyde brobelægningen, som dette sted hvilede på undergrund. En smal rende i brolægningen på langs ad gadeforløbet antyder, at gadens forløb har været som i dag. Stenpikningens overflade var ujævn, men sammenhængende. Dens sammenkørte overflade tyder sammen med teglbrokker og enkelte skår, som lå mellem stenene på, at den har været i brug i en længere periode - og at den er blevet renoveret regelmæssigt. På et tidspunkt mellem 1250 og 1350 går renligheden i forald, og de affaldsdynger, vi kender så godt begynder at hobe sig op i byens gader. Det er bemærkelsesværdigt, at der øjensynligt sker en meget langvarig ophobning, førend det første sandlag lægges på. Et andet forhold, man kan undre sig over er, at man i tiden mellem denne ældste stenbrolagte vej til 1200-tallet og frem til 1800-tallets shaussesten ikke har følt behov for en fast vejbelægning.

FRUEGADE OG FRUE KIRKEGÅRD.

I forbindelse med fjernvarmearbejdet i Skovsøgade blev der ført stikledninger på tværs ind til Østre Skole og en snes meter ned ad Fruegade, fra hvilken en stikledning ligeledes blev lagt ind til skolen.

Fjernvarmegrøfterne i Fruegade viste, at gadens udvikling nøje svarer til det, der lige er fortalt om Skovsøgade. Også Fruegades første fase er brolagt.

Fruegade har navn efter Frue kirke, som lå, hvor skolen nu ligger. Kirken findes nævnt første gang i 1382. Den blev nedrevet efter 1551. Stednavne som Vor Frue Vænge og Fruerløkken er mindelser om dens besiddelser. Om kirkebygningens udseende er der ingen overleveringer. Kirkegården, hvis indgang lå på hjørnet af Skovsøgade og Fruegade blev fortsat benyttet til ind i forrige århundrede. Ved gravning af stikledningerne kunne det ses, at kirkegårdsdigets forløb svarer til den nuværende fortovs kant mod Skovsøgade, da redegriber her stødte på kampesten og straks derefter på et virvar af skeletrester. I Fruegade har skellet mellem kirkegården og gaden ligget mellem 3 m og 5 meter vest for skolebygningen. Desværre har en stor hovedkloakeringsgrøft fjernet alle spor af diget og dermed også muligheden for at datere kirkegården i forhold til gadens aflejringer. I fjernvarmegrøften i Fruegade lå der et stort antal skeletdele hulter til bulter indtil 1 meter under gadeniveau. Imidlertid fandtes der begravelser helt ned til 1,5

meters dybde, og flere af disse var uforstyrrede. Mens de yngre grave snarest var anlagt i påført kirkegårdsfyld, så var de ældre grave gravet ned i undergrunden, som her bestod af lagdelt sand. De begravede lå med hænderne krydsende over underlivet eller med en underarm lagt op over brystkassen. Tre af disse grave havde en kampesten sat på højkant på hver side af hovedet, som derved kom til at hvile i en slags primitiv niche i graven. Nichegrave kendes bedst fra fornemme begravelser, hvor graven eventuelt kan være bygget af mursten. Nichegravene dateres traditionelt til tiden før 1250, og det samme må man slutte om gravene fra Fruegade, som derved får dateringsmæssig værdi for den forsvundne kirkebygning.

SKOVSGADE 3-5.

De undersøgelser, der har været nævnt hidtil, har fortrinsvis givet oplysninger om det ældste Slagelse, om forholdene i vikingetid og middelalder. Det skyldes ikke manglende interesse for de senere stadier i byens udvikling, men oftere den omstændighed, at de yngre lag, der jo ligger øverst, er stærkt ødelagte af senere aktiviteter eller helt mangler.

I efteråret 1990 skulle der lægges en stikledning i Skovsgade 3-5. Museet satte en undersøgelse i gang i håbet om at finde velbevarede middelalderlag bag husrækken mod gaden, men blev skuffet i så henseende. I grøftens sider sås aflejringer fra 1600-årene, bag husene endda kun i form af havejord. Et enkelt fund fortjener dog at omtales: Inde i gården kunne man i grøftens sider se en 1,50 m bred nedgravning, fyldt op med blandet fyld. Langs nedgravningens sider og i bunden sad kalk, og det er da mest sandsynligt, at nedgravningen var en læskegrube. Dateringen fik vi ved et "øsekar" i form af en fint glaseret stjertpotte fra 1600-årene som var tabt eller glemt i bunden af gruben.

Af det gamle Slagelse er centreret om Skt. Mikkel's kirke, som ligger på den højeste bakke i byen, er fremhævet af flere skribenter sammen med det forhold, at alle veje fra oplandet samles ved kirken og torvet. Ofte med henvisning til bakkens funktion som urgammelt samlingssted.

De sidste udgravninger har imidlertid føjet endnu en dimension til dette billede af byen: Den topografiske. Udgravningerne har vist, at terrænet omkring kirkebakken var væsentligt mere kuperet, end det fremtræder idag, hvor alle huller og lavninger er fyldt op med indtil 3 meter tykke affaldslag.

Hvis vi kunne skrælle disse fyldlag af, ville der fremstå et groft stjerneformet bakkedrag med kirkebakken som centrum flankeret af lavere bakker som Skt. Peders og Frue kirkes bakker. Mellem "stjernes spidser" har der været skråninger og dale med kildevæld, vandhuller og bække, der har været vandførende nok til at kunne drive de middelalderlige vandmøller i byens udkanter. Byens udfaldsveje har naturligt nok fulgt højdedragene, som derved har været med til at bestemme byens stjerneformede gadenet. Den ældste bebyggelse ser foreløbig ud til at have ligget sydvest for Skt. Mikkel's kirke. Her må have været kildevæld og småvandløb. En af kilderne udsprang foran byens gamle rådhus på Gl. Torv, hvor senere billeder viser, at der har stået en bybrønd med to pumper. Af løbet må have været mod syd, hvor det måske har fortsat ud i "Skelbækken", som løb mellem Slotsgade og Fruegade. Den nedre del af løbet var i middelalderen opstemmet ved Slotsgade, matr.nr. 85,

hvor der fandtes en vandmølle. Det er sandsynligt, at det sumpede område, der blev påvist i Klingeberg, oprindeligt kan have været en lille sø ved den øvre del af Skelbækken. Hvis denne tolkning er rigtig, skal vi forestille os Slagelses bebyggelse i vikingetid og tidlig middelalder liggende syd og vest for kirkebakken. grupperet om brønde og kildevæld på Gl. Torv og ned mod en lille sø eller mose ved Klingeberg.

Der skal mange undersøgelser til endnu, før en sådan model kan siges at være holdbar, men med de sidste års fjernvarmeudgravninger har vi fået et godt udgangspunkt!

MARINEARKÆOLOGI

Overskriften er nok lidt af et fremmedord for de fleste, og det er vel også ganske naturligt, for denne afart af arkæologien er ret ny og upåagtet, og eventuelle interesserede skal være indforståede med at arbejdstøjet er dykkerudstyr, og arbejdsforholdene er besværlige.

Vil man undersøge gamle havneanlæg, moler, sejlspærringer og lignende, ligger det tit på grænsen, hvor arkæologen iført gummistøvler må skifte stil og trække i dykkerdragten ----- eller bygge sig en spunsvæg og tørlægge området.

Går vi mere end 30-35 år tilbage, var det, der foregik til søs nok ikke arkæologi, men derimod tilfældig overfladeopsamling af oldsager og vel især jagt på omsættelige værdier såsom skibsladninger, kanoner og skattekister.

Sidst i 50-erne begyndte man så småt at registrere undresøiske bopladssers beliggenhed, men der var ikke rigtig "kød" på materialet før omkring 1975, hvor man fik øjnene op for, at havbunden kunne fremvise mere end blot omlejet roderi af forarbejdet flint.

Marinearkæologiens sene og langsomme start skyldtes naturligvis ikke nogen modvilje eller dovenskab, men derimod, at så relativt få var dykkere, og at der blandt disse kun var ganske enkelte, som anede noget om arkæologi. Men som resultaterne løb ind med mere og mere spændende fund, øgedes interessen både hos fagarkæologer og sportsdykkere, og ikke mindst her er et godt samarbejde mellem amatører og professionelle vigtigt, da arkæologi under vandet er så mandskabskrævende.

Det, man beskæftiger sig med i vandet, spænder tidsmæssigt meget vidt. Ifølge lovtæst er skibsvrag og andet, som er gået tabt for mere end 100 år siden, af historisk interesse og må ikke fjernes eller beskadiges, men SKAL meldes til skov- og Naturstyrelsen, som foretager videre fornøden anmeldelse og registrering. I modsatte ende af tidsskalaen er der flere fund fra ældre kongemosekultur, og meget tyder på, at vi kommer væsentligt længere tilbage med lidt held.

Men hvad er så det, der gør, at det så besværlige arbejde, er værd at beskæftige sig med? flere ting gør sig gældende, en meget åbenlys er f.eks., at et skibsforlis rummer mulighed for at finde en hverdagssituation for skib og besætning sat i stå på måske få øjeblikke. Under de rigtige omstændigheder vil vi kunne se, hvad lasten var, og hvem man handlede med. Hvad skulle besætningen mon have at spise den dag, var det fredelige tider og hvilke ejendele havde besætningen med sig?

Andre steder, som f.eks. Kyholm karantænestations ankerplads, finder man i rigt mål kasserede og tabte ting fra skibene, der lå og ventede.

Går vi tilbage til stenalderen, har vi fordel af de havstigninger, der kom efter sidste istid (især i den sydlige del af landet). Kystbopladserne, som fungerede, mens havet stod lavere end nu, ligger mange steder godt beskyttet, indkapslet i planterester m.v. (gytje) og dækket med sand. Der er foreløbig gjort fund på dybder ned til ca. 15 meter, og der er forventninger om fund ca. 30 me-

ters dybde. Hidtil er den største fundmængde på dybder fra 1,5 til 5 meter.

For at lave lidt sammenligninger med landarkæologien, kan der nævnes de ofte meget bedre bevaringsforhold for organisk materiale til havgytje, der beskytter mod ilt og lys. (Udtørring er heller ikke noget problem). Ødelæggelse, som skyldes anlægsarbejder og andet menneskeskabt, er relativt sjældent forekommende i forhold til landjorden, selvom ral- og sandsugning i visse områder er voldsom. Fund i havet repræsenterer ofte bopladstyper og erhver, der ikke findes på land.

som før nævnt er arbejdsforholdene sjældent ideelle. Tykke gummihandsker er gerne nødvendige, sigtbarheden er sjældent over 3-4 meter (somme tider kun 20 cm), man taler ikke meget sammen under vand (fordel?) og alt, hvad man skal bruge, er typisk lige svævet væk eller dækket til. som prikken over i'et sparer man måske frokosten p.g.a. søsyge.

Måden man finder nye ting på er bl.a. via rekognoceringer før anlægsarbejder, luftfotos af vanddybder ned til ca. 10 meter, fiskeres "hold" ved trawlfiskeri, tyding af land og søkort, arkivsovgning og sportsdykkes tilfældige fund.

Ligesom alle andre steder er penge også her et problem, arbejdet tager lang tid og kræver dyrt materiel. Udover dykkerudstyr kræves der både, sandsugeudstyr, luftkompressorer, tryktæt film- og fotoudstyr o.s.v. Og arkæologer med dykkerbevis hænger ikke på træerne, det skal nemlig her bemærkes, at man i Danmark ikke må dykke mod betaling uden et statsgodkendt og kostbart dykkerbevis. Indtil videre må sportsdykkere dog gerne vederlagsfrit hjælpe til.

I sportsdykkerkredse findes efterhånden et rimeligt antal amatørarkæologer, som via praktisk samarbejde med arkæologer og diverse kurser, har opnået en vis viden og arbejdsmæssig kunnen. "Dansk Sportsdykkerforbund" har et arkæologisk udvalg, der arrangerer kurser på flere niveauer samt har ugetogter med skib, hvor der dykkes på stenalderboplads, pælespærringer middelaldervrag, nyere vrage og hvad de medvirkende arkæologer eller finder på.

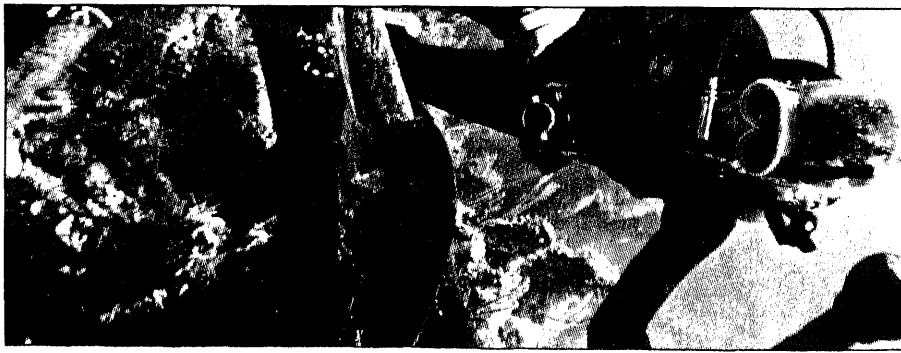
Af kendte steder skal nævnes: Dejre Ertebølleboplads, Lundeborgvraget, Birger Jarl flådeskibet, Margrethes Bro, Tybrind Vig boplads. Sosevig strandingen, Kyholm, Korshavn stammebåd og Stinesmindevraget.

Disse og andre lokaliteter har givet så mange gode og nye resultater og erfaringer, at marinearkæologien helt sikkert har en spændende fremtid foran sig, sikkert også i vort område, hvor Sorø Amts Museum, Slaglesia og Slagelse Sportsdykkerklub vil kunne få et godt samarbejde.

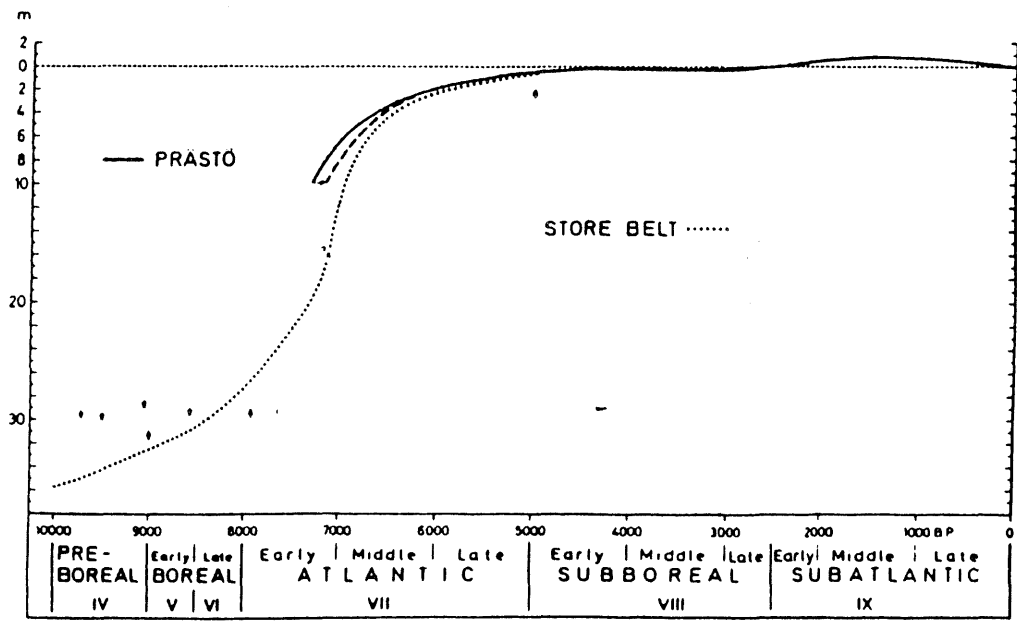
Michael Tønning.

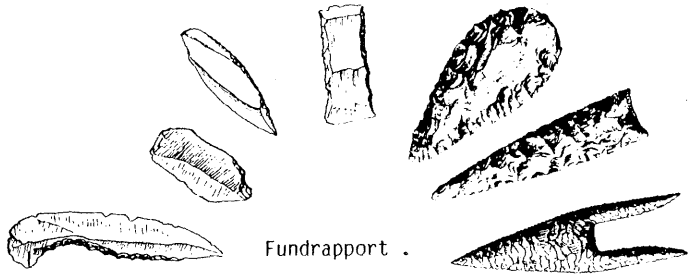
To gange Hans efter en rekognosceringsdykning ved Tybrind Vig. Foto: Hans Dal.

Ammerdal skedde på en øyde under vandra i den gravete grøft. Foto: Hans Dal

Strandforskyvningskurve fra det centrale Storebælt.

Fundrapport .

Jeg har i 20 år haft fund af Stenalderredskaber som en af mine fritidsinteresser . Hvor lokale landmænd har givet mig tilladelse til at gå på deres marker , har jeg hvert år , efter at ploven eller harven har behandlet jorden , systematisk afsøgt arealerne . De mange afsøgninger har resulteret i fund af 7 bopladser , i det følgende benævnt de 7 felter , og de har afgivet 476 stenalderredskaber af flg. typer :

	Felt 1	Felt 2	Felt 3	Felt 4	Felt 5	Felt 6	Felt 7	Total
Flintafslag - ikke optalt	Mange	Mange 3	Mange	Nogle	Mange	Få	Nogle	3
Mikroflække			1					1
Flækkeblok	1	1						2
Skiveskraber	6	22	10	2	5		7	52
Spånskraber		7	2	3				12
Spånkni					1			1
Storflække		6	2				9	17
Flække	4				2			6
Rygflække							1	1
Flækkeskraber med udbuet æg	1	10	4	3	7		13	38
Flækkeskraber med lige æg	4	14	5		3			26
Flækkeskraber med skrå æg	8	5		7	5			25
Flækkeskraber med spids æg		7				2		9
Flækkekniv		2	1					3
Flækkebor							3	3
Skafttugeskraber	3							3
Kantstikler	2	5		2				9
Spidsbor		1						1
Skivebor	15		1		1		1	18
Kærnebor	5							5
Kærneøkse	1						2	3
Økse - Tyndnakket		2	1		2			5
Miniatureøkse	5							5
Økse - Omhugget		1			1			2
Øksefragmenter		21	3	2	3			29
Skiveøkser	11	3						14
Økseplanke			1					1
Øksepræfabrikat							4	4
Mejselfragment	1	1						2
Spidsvåben - Spidsredskab	9	11		1			2	23
Håndkile	1							1
Knusesten	1	2						3
Slagsten		3					2	5
Pilespidser	13	43	29	7	5			97
Spydspidser		4	8		5			17
Ildsten	1	3	6		1			11
Mikrolitter		9						9
Flintsegl		1						1
Dolkfragmenter		10						10
Total	92	197	74	27	40	2	44	476

Der er kun tale om overfladefund i samtlige felter . Når typer har været rigeligt repræsenteret i intakt tilstand , har jeg kasseret defekte eksemplarer af slagsen : Kvarte - halve og trekvarte . Jeg har dog bevaret fragmenter af dolke - økser og af mejsler i håbet om en skønne dag at finde de manglende dele på de respektive bopladser .

Da jeg ikke er arkæolog , så kan dateringer og typebestemmelser naturligvis volde problemer . De typiske og repræsentative redskabsformer som f.eks. økse - dolk - segl og mejsel er selvsagt lettere at datere end atypiske , til tider højst besynderlige kreationer , hvis formål end ikke er kendt .

Maglemosekulturen er repræsenteret med kærneøkser - spidsvåben - bor og flækker i få eksemplarer . Majoriteten af samlingens flintredskaber stammer fra Tidlig - Mellem - og Senneolitisk Tid .

Typebestemmelse må i nogle tilfælde bero på et skøn . For hvornår er en pilespids en pilespids , men ikke en spydspids ? Pilespidser kan jo være både store og tunge . Hvor går grænsen , hvad angår længde eller vægt ? Nogle spidsredskaber kan ligeledes drille , fordi deres anvendelse kan være ukendt . Er de våben - spidsøkser - spydspidser eller spidsbor ? Eller repræsenterer de redskabsformer , som blot er udtryk for flintsmedens fantasi og kreativitet i hans søgen efter nytænkning , nyskabelse ?

Gad vide , om ikke bl.a. disse usikkerhedsfaktorer samt konfrontationen med det ukendte er medvirkende årsager til , at jagten på flintredskaber er en så dragende og fascinerende fritidsinteresse ?

H. Hussmann .

SLAGLOSLIA
Årsregnskab 1990

<u>Indtægter:</u>	Kontingent	3.750,00 kr	
	Kommunalt tilskud	1.500,00 kr	
	Renter på girokonto	62,72 kr	
	<u>Ialt</u>		<u>5.312,72 kr.</u>
<u>Udgifter:</u>	Kopier	193,00 kr	
	Porto	1.704,50 kr	
	Kuverter	83,00 kr	
	Timeløn (a' 125 kr)	312,50 kr	
	Gaver	182,50 kr	
	Omk. ved møder	44,85 kr	
	Rejse udgifter	771,50 kr	
	Gebyr på giro	45,00 kr	
	<u>Ialt</u>		<u>3.336,85 kr.</u>
	<u>Årets resultat</u>		<u>1.975,87 kr.</u>

Balance pr 31. dec. 1990

<u>Aktiver:</u>		<u>Passiver:</u>	
Kassebeh.	4.929,42 kr.	Egenkapital	3.532,42 kr.
		Skyldige omk.	1.047,00 kr
		For m. indb.	350,00 kr
<u>Tot.</u>	<u>4.929,42 kr.</u>	<u>Tot.</u>	<u>4.929,42 kr.</u>

Brit V. Sørensen jan. 1991.